

**ЖАНРОВО-СТИЛІСТИЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ СТРАТЕГІЇ
ДОМЕСТИКАЦІЇ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ (НА
МАТЕРІАЛІ РОМАНУ М. ШЕЙБОНА “THE YIDDISH POLICEMEN’S
UNION”)**

**THE GENRE-RELATED AND STYLISTIC DETERMINANTS OF THE
STRATEGY OF DOMESTICATION IN LITERARY TRANSLATION (A
CASE STUDY OF “THE YIDDISH POLICEMEN’S UNION” BY M.
CHABON)**

Зорницький А. В.,

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри англійської філології та перекладу

Житомирського державного університету імені Івана Франка

У статті розглядається проблема співвідношення стратегій доместикації та форенізації при роботі над перекладом художнього тексту. Аналізуються ті жанрово-стилістичні детермінанти, які визначають вибір перекладачем першої на противагу другій при роботі над конкретним художнім текстом. У якості матеріалу дослідження залучено роман сучасного американського письменника М. Шейбона “The Yiddish Policemen’s Union” та його переклад на російську мову, який критично оцінюється автором статті. Стверджується, що, з огляду на жанрово-стилістичні детермінанти аналізованого оригінального твору, більш доречним було б використання перекладачем стратегії доместикації, а не форенізації. Особливості реалізації кожної зі стратегій описуються в термінах супутніх їй способів перекладу та перекладацьких трансформацій.

Ключові слова: художній переклад, доместикація, форенізація, жанрово-стилістичні детермінанти, Майкл Шейбон, “The Yiddish Policemen’s Union”

В статті розглядається проблема соотношения стратегий доместикации и форенизации при работе над переводом художественного текста. Анализируются жанрово-стилистические детерминанты, определяющие выбор переводчиком первой в противоположность второй при работе над конкретным художественным текстом. В качестве материала исследования используются роман современного американского писателя М. Шейбона “The Yiddish Policemen’s Union” и его перевод на русский язык, критически оцениваемый автором статьи. Утверждается, что, ввиду жанрово-стилистических детерминантов анализируемого оригинального произведения, более уместным было бы использование переводчиком стратегии доместикации, а не форенизации. Особенности реализации каждой из стратегий описываются в терминах сопутствующих ей способов перевода и переводческих трансформаций.

Ключевые слова: художественный перевод, доместикация, форенизация, жанрово-стилистические детерминанты, Майкл Шейбон, “The Yiddish Policemen’s Union”.

The article touches upon the problem of correlation between the strategies of domestication and foreignization while working at a literary translation. Analyzed are the genre-related and stylistic determinants which condition the choice of the former rather than the latter while working at a particular piece of literary translation. As illustrative material utilized are the novel “The Yiddish Policemen’s Union” by the modern American writer M. Chabon and its Russian translation which is critically assessed by the author of the article. It is maintained that, in view of the genre-related and stylistic determinants of the original text under analysis, it would be more appropriate to employ the strategy of domestication rather than foreignization. The

peculiarities of how both strategies may be realized are described in terms of the corresponding ways of translation and translational transformations.

Key words: literary translation, domestication, foreignization, genre-related and stylistic determinants, Michael Chabon, “The Yiddish Policemen’s Union”

Постановка проблеми. Проблема теоретичної сутності та переважного залучення стратегій доместикації та/або форенізації при роботі над художнім перекладом узагалі та над перекладом конкретного художнього тексту зокрема цілком може бути зарахована до розряду «вічних» проблем перекладознавства. Хоча полеміка щодо стратегій перекладу точилася з найдавніших часів, власне кажучи дискусії про відмінності між культурами мови оригіналу та мови перекладу і, як наслідок, про першочергову необхідність відтворення «букви» чи «духу» оригіналу опинилися в фокусі уваги теоретиків та практиків перекладу порівняно пізно: лише на межі XVIII–XIX ст. німецькими мислителями були вперше окреслені поняття очуження та культурного освоєння як дві протилежні стратегії перекладу [1, с. 202]. У XX столітті в країнах Заходу найпомітнішими апологетами доместикації та форенізації при перекладі стали, відповідно, Юджін Найда та Лоренс Венуті, тоді як у радянському перекладознавстві найбільшого поширення набула теорія так званого «реалістичного перекладу» або ж «золотої середини» (М. Л. Гаспаров, І. О. Кашкін). Варто згадати й про певну міру відмінності між практикою тодішніх російських та українських перекладачів, серед яких останні більшою мірою тяжіли до залучення доместикації (пор. класичний приклад – поезію Р. Бернса в перекладах С. Я. Маршака та М. О. Лукаша).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З огляду на вищезазначене, не викликає подиву, що різні зарубіжні та вітчизняні теоретики художнього перекладу й досьогодні по-різному інтерпретують сутність аналізованої проблеми, переважно акцентуючи ті чи інші її аспекти. Так, досліджуючи сучасні тенденції розвитку теорії та практики перекладу, російські автори Є. В. Шелестюк та Е. Д. Гриценко роблять висновок про поступову, але

невпинну еволюцію розуміння перекладачами необхідності форенізації як точної та позбавленої «зглажування» передачі іншокультурного та іншомовного тексту [1, с. 205–206]. Натомість українські дослідники Ю. А. Тьопенко та Ю. Г. Стежко по-іншому оцінюють стратегію доместикації, зазначаючи, що вона «робить перекладача вільним у створенні нової реальності, близької пересічному читачеві за мовою, культурою, ментальністю, задовольняє запити на національну ідентифікацію» [2, с. 186], нехай навіть і за рахунок принесення в жертву автентичності першотвору. Відсутність якихось істотних преференцій у використанні обох вищезгаданих стратегій демонструє і практика сучасних українських перекладачів. Так, досліджуючи особливості відтворення І. Качанюк-Спех побутової культурно-специфічної лексики при перекладі «Енеїди» І. Котляревського німецькою мовою, Х. Ю. Луцик констатує: «Стратегії доместикації та форенізації не мають домінантного характеру, їхні показники однакові» [3, с. 134].

Постановка завдання. Беручи до уваги продемонстровану вище відсутність однаковості серед сучасних теоретиків та практиків перекладу в питанні про те, чи є стратегія доместикації і справді застарілою, або ж, навпаки, такою, що зберігає свою актуальність, вважаємо, що ця проблема може бути вирішена лише в тісному та безпосередньому зв'язку з жанрово-стилістичними особливостями твору, що перекладається. При цьому, на нашу думку, стратегія доместикації може особливо активно залучатися в тих випадках, коли очевидна інтенція автора першотвору полягає в тому, щоб створюваний ним текст за умовчанням сприймався потенційним реципієнтом як перекладний – такий, що передає засобами певної мови ті діалоги між персонажами, власні назви, авторські відступи тощо, які насправді (і це добре розуміє читач) актуалізуються за допомогою іншої мови. Отже, **метою** нашої статті є обґрунтування принципової можливості та плідності залучення стратегії доместикації при роботі над перекладом художніх текстів такого типу, **об'єктом** дослідження виступають жанрово-стилістичні детермінанти залучення стратегії доместикації, а **предметом** дослідження – проекція

отриманих результатів у власне перекладацьку площину. У якості **матеріалу** дослідження залучаються роман сучасного американського письменника М. Шейбона “The Yiddish Policemen’s Union” та його переклад на російську мову, виконаний Ю. Балаяном.

Виклад основного матеріалу. Досліджуваний твір написаний у жанрі альтернативної історії, канони якого передбачають, що увазі читача пропонується по-своєму «реалістичне» зображення світу, специфіка устрою якого, з одного боку, логічно випливає з ходу відомої нам попередньої історії людства, а також, з іншого боку, з певної кількості авторських припущень щодо гіпотетичного альтернативного розвитку тих чи інших історичних подій (точки дивергенції) [4]. По-перше, у змодельованій письменником версії історії проект 1940 р., що відомий як «доповідь Слеттері» (у ній передбачалося прискорене освоєння Аляски шляхом переселення туди єврейських біженців з Німеччини), був затверджений та прийнятий до виконання після того, як його непримиренний противник, неголосуючий член Палати представників від території Аляска Ентоні Даймонд загинув під колесами таксі. По-друге, у 1948 р. під натиском переважаючих ворожих сил держава Ізраїль не встояла і припинила своє існування. Внаслідок цих змодельованих автором подій єдиним політичним утворенням, де можуть вільно проживати люди єврейської національності, стає федеральний округ Сітка, який до 1867 р. являв собою територію Російської Америки. Сітці надана певна міра політичної автономії; крім абсолютно домінуючого єврейського населення там також проживає певна кількість російських та філіппінських емігрантів, а також автохтонний народ – індіанці-тлінгіти. Однак через шістьдесят років надана Сітці автономія буде скасована на користь відновлення статус-кво, і ця територія знову повернеться під юрисдикцію США. Дія роману розгортається в 2007 р., усього за кілька місяців до Реверсії, на яку з жахом очікують єврейські персонажі роману.

При цьому важливим стилістичним рішенням автора, яке прямо детерміноване вищезгаданими особливостями його художнього задуму, стає свідоме переплетення в досліджуваному тексті двох основних мовних джерел –

англійського та їдишського. Їдиш є як офіційною мовою, так і фактичною *lingua franca* створеної уявою М. Шейбона єврейської автономії на Алясці, що нею хоча б у якійсь мірі володіють усі без винятку персонажі роману. Отже, маємо ситуацію, за якої оригінальний англійський текст твору з самого початку сприймається як своєрідний «переклад», а численні сліди впливу їдишу на мовлення персонажів, а подекуди й самого автора ще більше підсилюють це відчуття. Така підкреслено експресивна лінгвальна інтерференція уможливується наявністю в сучасній англійській мові, а особливо в американському слензі, значного корпусу запозичень з їдишу, які фігурують у новітніх словниках та добре відомі переважній більшості цільової аудиторії твору. Крім того, автор активно експериментує з цим матеріалом, немов моделюючи не лише альтернативну історію, але й альтернативну мову: значення багатьох уживаних ним їдишських лексем виявляється істотно модифікованим, порівняно з узуальним, – адже у світі, де у протистоянні їдишу та івриту перемога була б не на боці останнього, мовцям із очевидністю бракувало б багатьох слів, особливо підкреслено розмовних.

При перекладі досліджуваного твору російською Ю. Балаян досить послідовно надає перевагу стратегії форенізації, що, на нашу думку, не можна визнати вдалим рішенням: адже рівень компетенції навіть «цільового» російськомовного або україномовного читача в спеціальних питаннях, що пов'язані з мовою їдиш, із очевидних причин є зовсім іншим, ніж у читача оригінального твору (в кращому разі він, навпаки, дещо знайомий з івритом). Оскільки ж у широкому контексті твору маємо ще й випадки перемикування мовних кодів, коли, за задумом автора, персонажі почергово користуються то їдишем, то англійською (“*Landsman’s American is just good enough to make him sound suspect*” [5], див. також [6, с. 82–84]), читач перекладу має безпомилково орієнтуватися в усіх нюансах авторського слововживання, що позначені впливом першої з мов.

Наприклад, в оригіналі читаємо: “*The lamps of the Jews stretch from the slope of Mount Edgumbe in the west, over the seventy-two infilled islands of the Sound,*

across the Shvartser-Yam, Halibut Point, South Sitka, and the Nachtasyl, across Harkavy and the Untershtot, before they are snuffed in the east by the Baranof range. On Oysshtelung Island, the beacon at the tip of the Safety Pin – sole remnant of the World’s Fair – blinks out its warning to airplanes or yids” [5]. У перекладі на російську маємо: «Огни еврейской территории от склона горы Эджкамб на западе, семьдесят два острова Зунда, через Шварцн-Ям, мыс Халибут, Южную Ситку, Нахтазиль, через Гарькавы и Унтерштат и далее теряются в гряде Баранова. На острове Ойсштеллюнг, на кончике Сэйфти-Пин мигает маяк – единственное напоминание о Всемирной выставке – предостерегающе грозит световым пальцем самолетам и евреям» [7]. Як бачимо, реалізуючи стратегію форенізації, перекладач активно використовує транскодування як основний спосіб перекладу авторських художніх реалій. При цьому, однак, варто детально прокоментувати наступні принципові недоречності, які, на нашу думку, тягне за собою обраний Ю. Балаяном підхід.

По-перше, як уже зазначалося, з огляду на сумнівну вірогідність знайомства цільової аудиторії роману з мовою їдиш, невинувато «загадковими» для неї залишаються топоніми «Шварцн-Ям» (на їдиш – ‘Чорне море’), «Ойсштеллюнг» (‘виставка’), «Унтерштат» (дослівно ‘передмістя’). В останньому випадку, на нашу думку, спостерігаємо ще й гру слів, оскільки зміст лексеми *untershtot* можна витлумачити не лише в узуальному ключі, але і як *unter* – ‘під’ + *shtot* – ‘місто’ – «нижнє (підземне) місто», тоді як англійське *downtown* означає ‘ділова частина, центр міста’, що додатково обігрується автором далі в тексті: “When the greeners got here after the war. The ones who had been in the ghetto at Warsaw. At Bialystok. The ex-partisans. I guess some of them didn’t trust the Americans very much. So they dug tunnels. Just in case they had to fight again. That’s the real reason it’s called the Untershtot” [5]. По-друге, у пропонованому варіанті перекладу жодним чином не транслюються ті відтінки внутрішньої форми, конотації тощо відповідних топонімів, які є принциповими з огляду на намагання М. Шейбона ніби відтворити у специфічно конденсованому вигляді всю історію єврейської колонізації змальовуваної

території. Так, авторське Halibut Point, як ми вважаємо, покликане ще раз підкреслити, що федеральний округ Сітка виник «на порожньому місці», – там жили лише індіанці-тлінгіти, що займалися рибальством та мисливством; Nachtsyl (яке перекладач, до того ж, недоречно транскодує на англійський лад) додатково акцентує ту роль першопрохідців, яку відіграли в освоєнні регіону німецькомовні євреї – хронологічно найперші біженці з охопленої війною Європи; у випадку з Safety-Pin, на нашу думку, доречно було б передати його підкреслено образну внутрішню форму, оскільки йдеться про такий собі єврейський аналог Ейфелевої вежі тощо. По-третє, перекладач припускається грубої помилки, передаючи оригінальне the Sound як «Зунд»: як відомо, російською та українською мовами Зундом називається протока, що відокремлює Зеландію від півдня Швеції, тоді як у романі Шейбона з усією очевидністю йдеться про Cross Sound – протоку Хреста, яка у вигаданому автором світі через небажані для євреїв конотації перетворилася просто на Sound, тобто Протоку. По-четверте, на нашу думку, невдалими слід визнати такі варіанти транскодування, як «Эджкамб» та «Гарькавы»: у першому випадку маємо узуальний відповідник Еджком (Еджкомб) / Эджком (Эджкомб), а Гаркаві / Гаркави є поширеним єврейським прізвищем (можливо, мається на увазі А. Гаркаві – відомий письменник та лексикограф мови їдиш).

У контексті всього вищезазначеного наведемо для порівняння власний переклад цитованого уривка на українську мову, у якому, навпаки, реалізована стратегія доместикації: «Єврейські вогні тягнуться аж ген від схилу згаслого вулкану Еджком на заході, через сімдесят два насипних острови Протоки, далі через Чорномор'я, Палтусовий мис, південну Сітку, через побудований німецькими «йекке» «прихисток на ніч» – Нахтазюль, через Гаркаві та Епіцентр, аж доки на сході дорогу їм не загороджує хребет Баранова. На Виставковому острові, на самій маківці «Англійської шпильки» – єдиної вцілілої згадки про Всесвітню виставку 1977 року, – поблимує маяк, попереджаючи про щось чи то льотчиків, чи то євреїв». Як бачимо, у якості супутніх способів перекладу та перекладацьких лексичних трансформацій

стратегія доместикації передбачає більш активне використання калькування замість транскодування, а також додавання. Для відтворення авторського каламбуру було використано лексему «Епіцентр», оскільки, як відомо, вона має пряме значення ‘точка на поверхні Землі відразу над або під областю локалізації деякого явища, що впливає на поверхню Землі’ (пор. *епіцентр землетрусу, епіцентр ядерного вибуху*), а також переносне значення – ‘центр, серцевина чого-небудь’ (пор. *епіцентр скандалу, епіцентр ділового життя*). Отож, пряме та переносне значення слова *епіцентр*, на нашу думку, досить добре підходять для передачі основних смислових відтінків оригінального *Untershtot*.

Крім того, залучення стратегії доместикації та супутнє їй активне використання трансформації додавання може принагідно трансформуватися в компенсацію при перекладі, що в якійсь мірі дозволяє відтворити таку прикметну рису авторського стилю, як вищезгадане підкреслено частотне вживання американських сленгізмів, що мають єврейську етимологію, або власне кажучи запозичень із мови їдиш. Наприклад: “And just last week, amid the panic and feathers of a kosher slaughterhouse on Zhitlovsky Avenue, a chicken turned on the shochet as he raised his ritual knife and announced, in Aramaic, the imminent advent of Messiah” [5]. У російському перекладі маємо: «А не далее как на прошлой неделе ошипанный кур в кошерной мясохладобойне на Житловски-авеню обратился главою к занесшему ритуальный нож шохету и на картавом арамейском возгласил непременно пришествие Мессии» [7]. Як бачимо, Ю. Балаян намагається відтворити авторську іронію, активно поєднуючи лексико-граматичні форми високого та зниженого стилістичного тону, що, як ми вважаємо, можна визнати вдалим рішенням (заперечення викликає хіба що словосполучення «непременно пришествие Мессии», оскільки воно вказує не на близькість описуваного явища, а лише на його неминучість – можливо, у дуже віддаленому майбутньому). При цьому, однак, оригінальний вираз “amid the panic and feathers” із незрозумілих причин підлягає вилученню. Натомість на нашу думку, принаймні в контексті

перекладу на українську мову, у цьому випадку можна було б застосувати компенсацію при перекладі, підібравши замість згадуваних в оригіналі «паніки» та «пір'я» відповідні лексеми, що мають єврейську чи хоча б німецьку етимологію. Наприклад: «Минулого тижня, прямо посеред *гвалту* та *гармидеру* кошерної різниці на Житловський-авеню, якийсь оскубаний півень повернув голову до насмерть переляканого шохета, що так і застиг із занесеним для удару ритуальним ножем у руці, та провозвістив бездоганною арамейською, що Месія вже при дверях».

Висновки. На нашу думку, сукупність вищезазначеного дає підстави стверджувати, що залучення стратегії доместикації при роботі над художнім перекладом цілком може мати місце й сьогодні, особливо у випадку з художніми творами, які позначені рисами спеціально спланованої автором «автентичної перекладеності». При цьому основними супутніми способами перекладу та перекладацькими лексичними трансформаціями виступають калькування, додавання та компенсація при перекладі. **Перспективу** подальших досліджень заявленої проблеми вбачаємо в можливості практичного застосування їхніх результатів при роботі над перекладами художніх творів, у тому числі й роману М. Шейбона “The Yiddish Policemen’s Union”, на українську мову.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Шелестюк Е. В., Гриценко Э. Д. О форенизации и доместикации в переводе и возможностях их лингвистической оценки. *Вестник Челябинского государственного университета. Филологические науки.* 2016. № 4 (386). С. 202–207.
2. Тьопенко Ю. А., Стежко Ю. Г. Перекладацька стратегія доместикації як чинник національної ідентифікації. *Вісник КНЛУ. Серія: Філологія*, 2015. Том 18. № 2. С. 184–189.

3. Луцик Х. Ю. Стратегії відтворення побутової культурно-специфічної лексики поеми «Енеїда» І. Котляревського у німецькому перекладі І. Качанюк-Спех. *Молодий вчений*. 2017. № 4.3 (44.3). С. 134–137.
4. Соболев С. В. Альтернативная история : Пособие для хитчхайкеров. Липецк : Крот, 2006. 232 с. URL: https://royallib.com/read/sobolev_serгей/alternativnaya_istoriya_posobie_dlya_hronohichhaykerov.html#0 (дата звернення: 26.06.2018).
5. Chabon M. The Yiddish Policemen's Union. URL: <http://etextread.ru/Book/Read/35326?nP=0> (дата звернення: 26.06.2018).
6. Зорницька І. В. Моделювання іншомовності персонажів як художня стратегія в сучасному англomовному літературному тексті. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Вип. 13. 2015. С. 80–85.
7. Чабон М. Союз еврейских полисменов / пер. с англ. Ю. Балаяна. М. : Амфора, 2008. URL: https://royallib.com/book/chabon_maykl/soyuz_evreyskih_polismenov.html (дата звернення: 26.06.2018).